

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Історичний факультет

Кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана з науково-педагогічної та навчальної роботи

[Handwritten signature]

2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Історична географія.
Картографічні методи в навчанні історії

для студентів

галузь знань **01 Освіта/Педагогіка**
спеціальність **014 Середня освіта**
освітній рівень **Перший (бакалаврський)**
освітня програма **Середня освіта (Історія)**
вибірковий блок **Історична дидактика**
вид дисципліни **вибіркова**

Форма навчання **денна**
Навчальний рік **2022/2023**
Семестр **6**
Кількість кредитів ECTS **3**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**
Форма заключного контролю **залік**

Викладач: Зубко Андрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник: Зубко Андрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент
кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри архівознавства та
спеціальних галузей історичної науки
 (Марина ПАЛІСНКО)

Протокол № 12 від «30» 06 2022 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «26» 08 2022 року № 1
Голова науково-методичної комісії (Наталія ТЕРЕС)

1. Мета дисципліни: в рамках курсу «Історична географія. Картографічні методи в навчанні історії» дати характеристику історичній географії – спеціальній історичній дисципліні, яка вивчає створену суспільством географію населення і господарства, розміщення окремих об'єктів і їх комплексів в різні історичні періоди – від виникнення людського суспільства до наших днів на конкретній території, а також взаємовплив суспільства і природи, тобто конкретну географію історичного минулого; ознайомити майбутніх вчителів історії з описом картографічних джерел, окреслити методи джерелознавчого аналізу змісту географічних карт та атласів і пояснити специфіку їх використання на уроках історії.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни.

1. *Знати:* комплекс історичних джерел з історичної географії світу і України, методика досліджень історичної географії, яка вивчає наукові питання, що лежать на межі предмету вивчення історії, географії, демографії, краєзнавства. Історіографію досліджень історичної картографії. Картографію первісної доби, Давнього світу, Середньовіччя, Нового часу. Комплекс картографічних джерел з історії України.

2. *Вміти:* застосовувати загальноприйняті в історичній науці методи – аналітичний, синтезу джерел, лінгвістичний, картографічний і т.п. в історико – географічних дослідженнях, виявляти роль географічних факторів в історичному процесі. Проводити джерелознавчий аналіз карт та атласів, характеризуючи зміст і обсяг вміщеної в них інформації, вірогідність даних.

3. *Володіти:* методикою розміщення величезного фактичного матеріалу з географії і історії конкретного регіону у просторі і часі, виявлення зв'язку між природою і розвитком людського суспільства, окреслення людської цивілізації як складової системи у Всесвіті. Навичками роботи з географічними картами, їх особливими знаковими системами (картографічними символами), аналізувати застосовані при їх створенні принципи відбору і узагальнення зображуваних явищ.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Предметом вивчення курсу є конкретна географія історичного минулого. Дослідження з історичної географії всеохоплююче демонструють, як історично склалася політична, економічна, екологічна географія конкретної країни чи території. В матеріалах курсу дана характеристика об'єктів дослідження історичної географії, котрі відносяться до галузі фізичної географії (зміна природного ландшафту і клімату на певній території), географії населення (розміщення народів і плімен на конкретній території, зміни в етнічному складі населення), економічної географії (зміни в розташуванні економічних об'єктів, напрямів торгових шляхів), політичної географії (зміни зовнішніх кордонів держав і їх адміністративного поділу).

Вивчаються картографічні матеріали як історичне джерело. Характеризується зміст картознавства і структури історичної картографії. Окреслюються методи джерелознавчого аналізу даних картографічних джерел. Дається характеристика картографічних джерел доби первісного суспільства, Давнього світу, Середньовіччя. Розглядаються картографічні джерела, утворені на території України на різних етапах її історичного розвитку.

4. Завдання навчальної дисципліни.

Курс « Історична географія. Картографічні методи в навчанні історії » включений до складу курсів, необхідних для підготовки вчителів історії. Підготовка цих спеціалістів неможлива без вивчення ними історичної географії і картографічних методів, котрі використовуються при навчанні історії.

В процесі навчання необхідно досягти таких результатів: уміння аналізувати зміст і проводити джерелознавчу характеристику різних джерел з історичної географії і історичної картографії, котрі зберігаються в фондах архівів України, застосовуючи в тому числі методика дослідження різноманітних дисциплін : картознавства, лінгвістики, топоніміки та

ін. Студенти повинні опанувати конкретні методи аналізу даних цих своєрідних за формою і змістом історичних джерел. Це підтвердить рівень їх кваліфікації.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати</i> історіографію історичної географії, основні напрями і ступінь впливу природного чинника на історичний процес. Знати історію розвитку картографії в Україні, предмет та завдання картографічного джерелознавства.	<i>лекція, семінар, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 1, усне опитування, залік</i>	15%
1.2	<i>Знати</i> основні ознаки, за якими відрізняють етноси, етногенез слов'ян і походження українського народу, етнічні кордони.	<i>лекція, семінар, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 1, усне опитування, залік</i>	15%
1.3	<i>Знати</i> особливості розвитку картографії в світі в часи античності, середньовіччя, доби Відродження.	<i>лекція, семінар, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 2, усне опитування, залік</i>	15%
1.4	<i>Знати</i> територію і кордони держав на терені сучасної України протягом періоду історичного розвитку, зміни кордонів адміністративних територій в Україні. Знати особливості картографічних джерел, де відображені землі сучасної України з II по початок XXI ст.	<i>лекція, семінар, самостійна робота</i>	<i>контрольна робота 2, усне опитування, залік</i>	15%
2.1	<i>Вміти</i> виявляти роль географічного фактору в процесі формування матеріальної і духовної культури етносів.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>усне опитування, індивідуальне завдання</i>	10%
2.2	<i>Вміти</i> визначати співвідношення між кордонами держав і етнічними кордонами розселення етносів. Вміти користуватися системою умовних знаків, позначених на картах, використовувати топонімічну номенклатуру географічних карт.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>усне опитування, індивідуальне завдання</i>	15%
2.3	<i>Вміти</i> відрізняти поділ території країни на адміністративні райони і територіально – господарські утворення. Вміти виявляти джерела відомостей, позначених на карті, аналізувати додаткові джерела – географічні описи та ін.	<i>лекція, самостійна робота</i>	<i>Усне опитування, індивідуальне завдання</i>	15%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (ВБ 1.6.) Програмні результати навчання	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3
ПРН 1. Знати історичну термінологію та наукову періодизацію історичних процесів.	+			+	+		
ПРН 10. Уміти інтегрувати знання, які отримані в процесі вивчення різних дисциплін в єдиний комплекс суспільствознавчих дисциплін, відповідно до вимог Державного стандарту середньої освіти.	+				+	+	
ПРН 16. Уміти переносити систему наукових історичних знань у площину навчального предмета історії, чітко і лаконічно розкривати основні теорії та етапи розвитку історичної науки.	+		+			+	
ПРН 31.1. Організувати науково – дослідну роботу учнів з актуальних проблем історії.	+	+			+	+	
ПРН 32.1. Уміти використовувати методи візуальної, етнічної історії, історичної географії при плануванні і проведенні уроків.			+	+			+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест): РН 1.1, 1.2. — 10 балів/ 6 балів*.
2. Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест): РН 1.3., 1.4.— 10 балів/ 6 балів*.
3. Індивідуальне завдання 1: РН 1.2. - 4 бали/ 2 бали*.
4. Індивідуальне завдання 2: РН 2.3 - 4 бали/ 2 бали*.
5. Оцінювання роботи під час семінарських занять (ЗМ 1): РН 1.1, 1.2 - 18 балів/11 балів*.
6. Оцінювання роботи під час семінарських занять (ЗМ 2): РН 1.3., 1.4. - 14 балів/8 балів*.

* максимальний бал/пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – залік;
- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів;
- Оцінюються такі результати навчання студента: знання з історії виникнення і формування історичної географії і історичної картографії як наукових дисциплін, зв'язків історичної географії та історичної картографії з іншими історичними дисциплінами – історією географії, топонімікою та ін. Конкретні знання, які стосуються предмету дослідження різних галузей історичної географії – фізичної, етнічної, економічної, політичної географії та історичної географії культури. Володіння картографічними методами дослідження картографічних матеріалів, географічних описів, записок мандрівників, статистичних даних та інших історичних джерел, котрі використовують при дослідженнях з історичної географії і історичної картографії.

- форма проведення заліку – письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;

- мінімальний пороговий рівень оцінки, за якої залік вважається складеним – 24 бали.

Необхідна умова допуску до заліку: студент не допускається до заліку, якщо під час семестру набрав менше ніж 20 балів (критично-розрахунковий мінімум). Рекомендований мінімум допуску до заліку 36 балів.

7.2 Організація оцінювання:

Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінарів - усні опитування, презентації); бали, отримані за виконання індивідуальних завдань (есе, презентації); бали, отримані під час модульного контролю (за виконання тестових завдань), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (заліку), а саме: за виконання запропонованих завдань.

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулів. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-10, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 11-20.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, усне опитування, презентації, індивідуальні завдання) і підсумкове оцінювання (залік).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 60 балів; підсумкове оцінювання (залік) – максимум 40 балів).

Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Залік
Історична географія			Історична картографія			
32 заліковий бал (максимум)			28 залікових балів (максимум)			40 балів (максимум)
Самостійна робота (реферат)	Семінари	Модульний контроль	Самостійна робота (робота)	Семінари	Модульний контроль	
4 (максимум)	18 (максимум)	10 (максимум)	4 (максимум)	14 (максимум)	10 (максимум)	

Упродовж семестру оцінюється робота студента *під час кожного семінару* (доповідь, доповнення, участь у дискусії, презентація). Під час семінару студент має можливість досягти від 1 до 4 балів. Критеріями оцінювання відповіді студента під час семінару є:

- повнота розкриття питання 1 бал;
- логіка викладення 1 бал;
- використання основної і додаткової літератури 1 бал;
- аналітичні міркування, вміння робити висновки 1 бал.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Реферати студент подає викладачеві не пізніше ніж за два тижні до проведення модульного контролю з відповідного змістового модулю. Критерії оцінки реферату:

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція 4 бали;
- обґрунтоване розкриття проблеми 3 бали;
- тема розкрита неповністю, обмежена джерельна база та обґрунтування 2 бали;
- реферат переважно компілятивного рівня 1 бал;
- розкритий лише один окремих аспект теми 0,5 бал.

Теми рефератів з кожного змістовного модулю викладач пропонує студентам на першому занятті відповідного модулю.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Після завершення відповідно Змістового модулю 1 і Змістового модулю 2 проводяться *модульні контрольні роботи (МК)*.

Участь студентів в контрольних заходах обов'язкова. МК проводиться у письмовій тестовій формі. Тест містить 20 тестових завдань, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 0,5 бала. Максимальна кількість балів, яку студент може набрати за МК – 10

балів. Студент, який не виконав вимоги по самостійній роботі, не допускається до складання МК, і даний модуль йому не зараховується.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 року.

Кожен білет з письмового заліку складається з двох питань, відповіді на них оцінюються від 0 до 20 балів. Критеріями оцінювання відповіді є:

Відповідь повна, подане власне бачення проблеми	19-20
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладенні фактичного матеріалу	16-18
Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання	13-15
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	10-12
Відповідь фрагментарна, відображені лише деякі аспекти проблеми	7-9
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу	4-6
Відповідь має значні помилки	1-3

Умовою допуску до заліку є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 20 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до заліку – 36 балів.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Залік	Підсумкова оцінка
Мінімум	20	16	24	60
Максимум	32	28	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано	60-100
Не зараховано	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарських занять.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	самостійна робота
<i>Модуль 1. Історична географія</i>				
1	Тема 1. Предмет і завдання історичної географії. Історіографія питання.	2	-	2
2	Тема 2. Історична географія ландшафтів.	-	2	2
3	Тема 3. Вплив природних умов на історію народів і цивілізацій.	2	-	2
4	Тема 4. Етнічна географія світу.	2	-	2
5	Тема 5. Етногенез слов'ян. Походження українського народу.	2	-	2
6	Тема 6. Етнічні кордони. Західна і східна українська діаспора.	-	2	2
7	Тема 7. Географія господарства доби Давньої Русі IX – XIII ст.	-	2	2
8	Тема 8. Географія господарства України XIV – XXI ст.	-	2	2
9	Тема 9. Політична історична географія.	2	-	2
10	Тема 10. Кордони адміністративних територій і етнографічних земель України.	1	-	2
11	<i>Індивідуальне завдання з тем ЗМ1</i>	-	-	5
12	<i>Контрольна робота з тем ЗМ1</i>	1	-	-
<i>Модуль 2. Історична картографія</i>				
13	Тема 11. Світова картографія доби Давнього Світу.	2	-	2
14	Тема 12. Світова картографія доби Середньовіччя	2	-	2
14	Тема 13. Світова картографія періоду Нового часу.	2	-	2
14	Тема 14. Картографія Північного Причорномор'я II-XV ст.	2	-	2
16	Тема 15. Картографія України XVI ст.	2	-	2
17	Тема 16. Картографія України XVII ст.	2	-	2
19	Тема 17. Картографічний опис України XVIII ст.	-	2	2
20	Тема 18. Картографія України першої половини XIX ст.	1	-	2
21	Тема 19. Картографія України другої половини XIX ст.	-	2	2
22	Тема 20. Картографія України XX – початку XXI ст.	-	2	2
23	<i>Індивідуальне завдання з тем ЗМ2</i>	-	-	5
24	<i>Контрольна робота з тем ЗМ2</i>	1	-	-
	ВСЬОГО	26	14	50

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – **26 год.**

Семінари – **14 год.**

Самостійна робота – **50 год.**

9. Рекомендовані джерела:

Основні:

1. Дудченко Г.М. Історична географія : Навчально – методичний посібник. – Ніжин, 2003.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. У 2 – х книгах : Навчальний посібник. – Львів, 1994.
3. Крачило М.П. Географія населення : Навчальний посібник. – К., 1992.
4. Круль В.П. Історична географія Західної України : Конспект лекцій. – Чернівці, 1999.
5. Сидоренко О.Ф. Українські землі у міжнародній торгівлі (IX – середина XVII ст.). – К., 1992.
6. Трубочанінов С.В. Історична географія України : Навчальний посібник. – Кам'янець – Подільський, 2003.
7. Вербиленко Г. Історична географія та її місце у вивченні регіональної історії України. // Регіональна історія України : Збірник наукових статей. – К., 2013. – Вип. 7. – с. 71 – 82.
8. Сосса Р.І. Історія картографування території України : Підручник. – К., 2007.
9. Сосса Р.І. Картографування території України : історія, перспективи, наукові основи. – К., 2005.
10. Сосса Р.І. Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р. Короткий нарис. – К., 2000.

Додаткові

1. Бегака А.Д. Україна : природа і людина (історичний аспект). – К., 2001.
2. Боечко В. Кордони України : історична перспектива та сучасний стан. – К., 1994.
3. Боплан Гійом Левассер. Опис України від кордонів Московії до границь Трансільванії. – К.: 1992.
4. Джаман В.О. Демографія : Навчальний посібник. – Чернівці, 2002.
5. Заставний Ф.Д. Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. – Львів, 1991.
6. Коновалов Н.І. Методика соціальних та економіко – географічних досліджень : Навчальний посібник. – Чернівці, 1998.
7. Картографія та історія України: Збірник наукових праць. - Львів, К., Нью-Йорк, 2000.
8. Крикун М.Г. Адміністративно – територіальний устрій Правобережної України в XV – XVIII ст. Кордони воєводств у світлі джерел. – К., 1993.
9. Кулаковский Ю. Карта Европейской Сарматии по Птоlemeю. – К., 1899.
10. Курач Т.М. Картографічне дослідження динаміки демографічних процесів в Україні. – К., 2004.
11. Макарчук С.А. Український етнос (Виникнення та історичний розвиток) : Навчальний посібник. – К., 2000.
12. Маринич О.М. Фізична географія України : Підручник. – К., 2003.
13. Ровенчак І., Симутіна А. Перші етнічні карти українських земель XIX ст. // Пам'ятки України. – 1992. - №1.
14. Романчук С.П. Історичне ландшафтознавство. – К., 1998.
15. Сапожников І.В. Матеріали з історичної географії та етнографії дельти Дунаю : (до 170 – річчя скасування Задунайської Січі). – Іллічівськ, 1998.
16. Сегеда С.П. Основи антропології. – К., 1995.
17. Стрижак О.С. Етніонімія Геродотової Скіфії. – К., 1988.
18. Стрижак О.С. Етніонімія Птоlemeєвої Сарматії. У пошуках Русі. – К., 1991.
19. Федака С.Д. Землі і міста княжої України – Руси (нарис історичної географії). – Ужгород, 2002.
20. Яворницький Д.П. Карты Украины и Запорожья и планы реки Днепра. – К., 1891.